

Lee McGowan:

RADIKÁLNÍ PRAVICE V NĚMECKU OD ROKU 1870 PO SOUČASNOST

Praha: Prostor, 2004, 288 stran.

V roce 2004 vydalo nakladatelství Prostor v edici Obzor překlad knihy Lee McGowana *Radikální pravice v Německu od roku 1870 po současnost*, jež byla poprvé publikována v anglickém originále o dva roky dříve. Autor působí na belfastské univerzitě na Fakultě politologie a mezinárodních vztahů a pravicový extremismus v Německu patří k jeho dlouholetým vědeckým zájmům. Vydání jeho knihy v českém překladu lze označit za přínosné, neboť souhrnná publikace, která by se zabývala vývojem krajní pravice v Německu od jeho sjednocení v 19. století až do dnešní doby, zatím nebyla v našem prostředí k dispozici. A to i přesto, že se jedná o velice relevantní téma, a to nejen vzhledem k německé minulosti a hrůzám, jež vláda extrémní pravice do roku 1945 způsobila, ale i vzhledem ke skutečnosti, že pravicový extremismus v Německu je stále živým fenoménem, jak dokazují mj. i nedávné zemské volby v Sasku a Braniborsku. V nich krajně pravicové formace (tj. Německá lidová unie – DVU v Braniborsku a Národně demokratická strana Německa – NPD v Sasku) dosáhly úspěchu a získaly zastoupení v zemských sněmech. Proto by danému tématu měla být po zásluze věnována pozornost.

McGowanova publikace sleduje dva hlavní cíle – prvním z nich je „*zmapovat počátky a vývoj krajní pravice*“, druhým pak „*pojmenovat a analyzovat společné principy krajně pravicové ‚ideologie‘ a její politické zájmy, prošetřit, nakolik lze určit motiv kontinuity...*“ (s. 17). Autor knihu přehledně rozdělil do devíti kapitol.

První z nich je v podstatě úvodem, ve kterém McGowan vysvětluje členění knihy,

zabývá se definicemi některých pojmů a rovněž stručně nastiňuje debatu o kontinuitě. Protože terminologie spojená s krajní pravíci není autorovým primárním cílem, věnuje se jí jen na několika stránkách. To však má za následek pouze povrchní a zdaleka ne kompletní vysvětlení problematiky, chybí přesné definice i jakékoli kategorizace či typologie. McGowan následně uvádí, které pojmy bude užívat: pro období před rokem 1919 volí označení krajní a radikální pravice, pro pasáže týkající se nacionálního socialismu extremismus a pro situaci po roce 1945 pravicový extremismus a neonacismus (s. 24). Nevysvětluje však, proč volí zrovna tyto pojmy. Otázkou pak zůstává, jsou-li termíny vhodně zvoleny a nekomplikují-li poznatky nabyté v dalších kapitolách. Například na straně 203 autor píše, že „*neonacionálněsocialistické (neboli neonacistické) skupiny existovaly ... bok po boku se silami organizovaného pravicového extremismu a často s nimi také soupeřily*“. Implicitně však z této formulace vyplývá, že neonacismus není součástí organizovaného pravicového extremismu. Co ale autor chápe jako „organizovaný pravicový extremismus“ nikde definováno není, přestože pojem užívá poměrně často. Navíc v předchozích oddílech autor sám neonacismus do pravicového extremismu začlenil. Je tedy organizovaný pravicový extremismus podkategorií pravicového extremismu? A co tedy zahrnuje? Na tyto otázky se konkrétních odpovědí nedočkáme ani v úvodu ani v dalších částech knihy. Nebylo by tedy na škodu terminologické části a definicím věnovat více prostoru.

Ve druhé kapitole McGowan mapuje počátky radikální pravice v letech 1870–1919. Nastiňuje historický kontext, definuje krajní pravici v německém císařství, její členskou základnu, přibližuje problematiku nacionalismu a antisemitismu dané doby a zabývá se i situací za první světové války. Tvrdí, že nedostatky politického systému zavedeného Bismarckem (který kritizoval demokracii

a nebyl schopen reagovat na požadavky nové střední vrstvy a dělnické třídy) přispěly k formování krajní pravice – režim přesvědčil mnoho obyvatel o nevhodnosti demokratické formy vlády, stejně jako přispěl ke vzniku řady nacionalistických subjektů. Krajní pravice se po roce 1890 zradikalizovala a její politiku poté převzaly konzervativní síly, které Německo vehnaly do první světové války. Porážka Německa v této válce sice vedla k nastolení demokratického zřízení, avšak nikoli k zániku krajně pravicových idejí a politiky (s. 57).

Ve třetí kapitole se autor zabývá zkoumáním radikální pravice v období výmarské republiky (1919–1933). Analyzuje konzervativní i militantní pravici, přičemž největší pozornost z pochopitelných důvodů věnuje zrodu a vývoji Národně socialistické německé strany dělnické (NSDAP) a její cestě k moci až do jmenování Hitlera kancléřem v roce 1933. McGowan dochází k závěru, že „*Hitlerovo jmenování kancléřem nebylo podmíněno žádnou nevyhnutelnou okolností*“, ale stálo za ním rozhodnutí konzervativní pravice (s. 84).

Následující tři kapitoly se pak do hloubky zabývají NSDAP. Zatímco čtvrtá kapitola zkoumá nacistickou ideologii a styl vedení (zejména roli Hitlera), pátá analyzuje sociální pozadí, ze kterého vyvěrala podpora NSDAP, stejně jako odpovídá na otázku, ze kterých společenských či věkových skupin se rekrutovali členové strany. Dále se věnuje roli násilí, kdy zkoumá zejména antisocialistické a protizidovské aktivity SA (Sturmabteilung), stejně jako vztahy ke konzervativní pravici a katolické církvi. Šestou kapitolu pak autor zaměřil na prosazování politiky krajní pravice v době, kdy byla u moci (a to jak domácí, tak zahraniční politiky), krátce se zabývá i Německem za druhé světové války.

V sedmé kapitole se McGowan věnuje pravicovému extremismu v západním Německu v letech 1945 až 1990, čili do zno-

vusjednocení německého státu. Vývoj rozčlenil na několik etap: Německo za okupace (1945–1949), oživení pravicově extremistických stran v letech 1949–1952, stagnace a úpadek (1953–1964), vzestup a pád NPD (1964–1972), fáze roztržiténosti a radikalizace v letech 1972–1984 a poté třetí vlna podpory (1984–1990). U nejméně úspěšných subjektů [NPD – Národně demokratická strana Německa (*Nationaldemokratische Partei Deutschlands*), DVU – Německá lidová unie (*Deutsche Volksunion*) a REP – Republikáni (*Die Republikaner*)] McGowan vysvětluje příčiny jejich úspěchů i neúspěchů, zabývá se ideologií i rolí nejvýznamnějších osobností. Uvádí, že rok 1945 představuje ve vývoji extrémní pravice rozhodující mezník, neboť po roce 1945 jsou všechny nacionalistické snahy, které se objevovaly v německém politickém životě od přelomu století, diskreditovány (s. 194). Ekonomická vyspělost i stabilita politického systému způsobily pokles pravicového extremismu, přestože tento fenomén přetrval a v západním Německu do roku 1990 prošel třemi vlnami vzestupu (s. 195).

Osmá kapitola potom zkoumá pravicový extremismus po roce 1990 (vzhledem k roku vydání originálu zpracovává problematiku do roku 2000, v některých případech se však objevují i informace z roku 2001), stejně jako se zaměřuje na militantní a agresivní extremismus, neboli neonacistické skupiny. V případě neonacismu se autor věnuje jeho působení od 70. let do současnosti. V závěru kapitoly pak odhaduje, že „*možnost, že se ve Spolkové republice Německo vzedme čtvrtá vlna organizovaného pravicového extremismu, je poměrně vysoká*“, avšak nevybočí-li z vývoje předchozích vln, nepřeroste ve významnou politickou sílu, která by mohla ohrozit demokracii v Německu (s. 231).

V posledním oddíle se věnuje úloze extremismu v novém tisíciletí, jedná se v podstatě o závěr publikace a autor v něm shrnuje nejdůležitější poznatky (přestože – poněkud

neobvykle – závěry tvoří součást všech ostatních kapitol s výjimkou kapitoly první). McGowan shrnuje, že ač v podstatě Německo v tomto období prošlo různými politickými režimy (tj. od absolutní monarchie přes totalitní režim až k parlamentní demokracii), radikální pravice byla vždy přítomná, přestože pochopitelně s různou důležitostí pro politické dění. Autor dospívá k závěru, že ačkoli se fenomén pravicového extremismu objevuje v různých formách, jsou tyto přesto svázány společnými ideologickými východisky, jako jsou nacionalismus s expanzionistickými sklony, xenofobní a antisemitské tendence, nenávisť vůči hodnotám parlamentní demokracie a víra v nadřazenost práv občanství nad právy jednotlivce (s. 233). Přestože po roce 1945 síly organizovaného pravicového extremismu vyvíjejí činnosti na okraji politického systému, lze podle autora jen stěží doufat, že přestanou získávat odezvu (s. 239). V novém tisíciletí by nejlepším prostředkem boje proti krajní pravici mělo být „*všeobecné šíření znalostí o excesech nacismu a jeho nástupcích*“ (s. 240).

McGowanovi se podařilo naplnit výše uvedené cíle publikace a skutečně přináší informačně bohatý, přehledný a ucelený pohled na vývoj krajní pravice v Německu od jeho sjednocení až do dneška. K přehlednosti práce přispívá seznam zkratk a glosář, stejně jako rejstřík či tabulky uváděné v některých kapitolách, avšak drobně ji narušuje poznámkový aparát, který je uveden souhrnně až za celým textem, čímž je čtenář nucen neustále listovat sem a tam a hledat konkrétní odkaz na konci knihy. Pro mnohé by asi bylo příjemnější a příhodnější, kdyby poznámkový aparát byl uváděn pod čarou či za jednotlivými kapitolami.

Místo uceleného seznamu použitých zdrojů autor dodal komentovaný přehled existující literatury podle tématických okruhů (současný pravicový extremismus v Evropě, německé císařství, výmarská republika, nacionální socialismus a třetí říše, pravicový

extremismus a neonacismus v Německu po roce 1945), což zajisté ocení zejména zájemci o další studium dané problematiky. Bohužel však v případě současného pravicového extremismu v Evropě McGowan uvádí díla vydaná zejména v osmdesátých letech a na počátku let devadesátých a nezmiňuje některé relevantní či dokonce aktuálnější publikace. To sice lze vysvětlit tím, že McGowan uvádí pouze výběr literatury a nikoli soupis veškerých existujících zdrojů, přesto mohl zařadit i některá další významná díla, která se zabývají problematikou krajní pravice (jako např. BETZ, Hans-Georg, 1994. *Radical Right-wing Populism in Western Europe*. London: Macmillan Press Ltd.; KITSCHOLT, Herbert, 1995. *The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis*. Michigan: The University of Michigan Press či MUDDE, Cas. 2000. *The ideology of the extreme right*. Manchester a New York: Manchester University Press).

Hodnotu publikace snižují nedostatky v překladu, jenž při uvádění názvů nerespektuje mnohdy český úzus, a několikrát jasně prozradí stopy původního anglického originálu (př. „*zadní plán studie*“, s. 17, není příliš srozumitelný, stejně jako není vhodná formulace „*Protože k nim ale došlo, všechno dopadlo zcela jinak, protože extremisté se snažili na obtížích co nejvíce politicky vyzískat.*“ – s. 79). Závažnějším problémem je však již zmíněné uvádění termínů. Na straně 15 překvapí název „Rakouská strana svobody“ (*Freiheitliche Partei Österreichs*), jež se v českém prostředí obvykle překládá jako Svobodná strana Rakouska nebo Svobodomyšlná strana Rakouska. (Na stejné straně nás zajisté zarazí i jméno Pima Fortuyna uvedeně s ypsilon po p). Dále se například v případě DVU (*Deutsche Volkunion*) objevuje překlad Německá národní unie, v českém jazyce je však obvykle používán název Německá lidová unie, stejně jako u NPD je častější a užívanější překlad Národně demokratická strana Německa a nikoli Nacionálně-

demokratická strana Německa. Spolková země se nejmenuje Rýnská Falc (jak se v publikaci několikrát objevuje), nýbrž Porýní-Falc. Obdobně v knize uváděné Meklenbursko-Východní Pomořansko jako název spolkové země je česky správně Meklenbursko-Přední Pomořansko. Za další nedostatek lze považovat opakované uvádění republikáni (sic!), přestože se jedná o název strany (*Die Republikaner*) a měl by být tedy psán s velkým písmenem.

Výše uvedené výhrady však nemají zásadní vliv na celkovou hodnotu práce, a tak lze publikaci doporučit nejen všem zájemcům o problematiku krajní pravice, ale i těm, kteří se zajímají o německou historii. Slibuje-li přebal knihy „*dramatický a napínavý čtenářský zážitek*“, je třeba přiznat, že není daleko od pravdy.

*Pavla Dočekalová, Filozofická fakulta
Univerzity Palackého v Olomouci*

Paulin Kola:

THE SEARCH FOR GREATER ALBANIA

London: Hurst, 2003, 416 stran.

Po balkánských válkách v devadesátých letech minulého století vzrostl zájem o tento region a knižní produkce nabídla a stále nabízí celou řadu titulů, zabývajících se kořeny konfliktů v jihovýchodní Evropě. Práce pojednávající o Kosovu se většinou zaměřily na legitimitu útoků Severoatlantické aliance, oxymorní termín humanitární války, či nabídly posun v percepci UÇK mezinárodním společenstvím od teroristické organizace po národně osvobozenickou armádu. Knih, které by pojednávaly o politickém či historickém

vývoji Albánie, je velmi poskrovnu – můžeme uvést populárně naučné tituly Mirandy Vickers, James Pettifer, Noel Malcolma; z německého prostředí nelze opomenout Hans-Joachim Hoppeho, Stefana Troebsta resp. práce balkanologů z Institutu pro východní studia v Kolíně či kolektiv autorů časopisu *Südosteuropa*; albánská produkce nabízí politologické analýzy Elez Biberaje, či studie (ex)politiků Paskala Milo a Gramoze Pashka; v českém prostředí je nutno zmínit práce historika Pavla Hradečného a balkanologa Filipa Tesaře. Práce Paulina Koly *The Search for Greater Albania* si určila velmi ctižádostivý cíl – komplexní zaměření na téměř všechny oblasti v regionu obývané albánským národem – Albánii, Kosovo, Srbsko, Makedonii, Černou Horu, Řecko. Kniha tak již svou pouhou existencí přispívá k chudé nabídce knižní produkce pojednávající o historickém a politickém vývoji v Albánii, potažmo v oblastech osídlených Albánci.

Paulin Kola je albánského původu, v roce 1990 stál u zrodu Demokratické strany Saliho Berishy a po změně totalitního režimu vystupoval v diplomatických službách. V současné době pracuje jako redaktor BBC. Autorovu práci ztížil jeho vlastní background – na jedné straně je zde snaha o empiricko-analytický přístup obzvláště v historické části studie, na straně druhé se Kola nevyhnul subjektivně zabarvenému postoji při popisu událostí zejm. z posledních let. Kniha je tak do určité míry nevyvážená; velkým přínosem je však nejen náhled do diplomatických kuloárů, ale i albánský pohled na otázky národního obrození a nacionalismu.

Autor v předmluvě poznamenává, že na počátku knihy stála pouze neznalost problematiky a pohnutky k ověření si několika hypotéz. Mezi nimi bylo otázka, zda neznalost historie a pojmu albánský národ byla specifická pouze pro komunistický režim uvnitř Albánie nebo i pro předchozí vlády a zda lze komplexně hovořit o potlačování národního sebeuvědomění ve všech Albánci